

Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 3.

(Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 582 oldal,
ISBN 978 963 295 599 5)

A sajtószabadság és médiajog legújabb kihívása és az azokra adható megoldási javaslatok

Egy kiváló együttműködés legújabb termésével ismerkedhet meg az olvasó, ha kezébe veszi a Koltay András és Török Bernát szerkesztésében megjelenő *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 3.* című kötetet. A tavaly ötéves fennállását ünneplő Médiatudományi Intézet, amely a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanácsa törvény által létrehozott tudományos műhelye és a Magyar Tudományos Akadémia keretei között működő Médiatudományi Kutatócsoport termékeny együttműködése indította útjára azt a gazdag témaválasztékot kínáló média-tudományi könyvsorozatot, amelynek egyik legújabb darabjáról szólnak az alábbi sorok.

A 2013-ban indult, „Az európai médiajogi gondolkodás alapjai, különös tekintettel a szólásszabadság egyes kérdéseire” című kutatási programban a neves kutatók – kifejezetten komparatív elemzésekkel – arra a közel sem egyértelmű kérdésre keresik a választ, hogy milyen elméleti gyökerekből táplálkozik az európai médiajogi gondolkodás, az egyes jogcsaládokban milyen tipizálható szabályozási utak azonosíthatók, és hogy van-e olyan szabályozási minimum, amely valamennyi európai országban sajátosan hat a nyilvánosságra vonatkozó joganyagban. A komparatív elemzés ugyan dominánsan Európára koncentrál (hangsúlyozandó, nem az EU tagállamaira, az európai jogi gondolkodást ennél szélesebb alapon vizsgálja), de rendszeresen számításba veszi az Egyesült Államok jogrendszerének releváns vonatkozásait, és minden olyan nézőpontot, amelynek vizsgálata segítheti a problémák feltárását és az adekvát megoldások azonosítását.

A sajtószabadság és médiajog legújabb 21. századi kihívásait korábban már két azonos című és címében sorszámozott kötet elemezte. A harmadik tanulmánygyűjtemény megjelenése kellő bizonyíték arra, hogy a sajtószabadság alapjogának tartalma nem valamiféle poros alkotmányjogi dogma, hanem élő szervezet, amelynek vizsgálatakor az avatott kutatók a nyilvánosság napjainkban lezajló nagymérvű átalakulása során újabb és újabb értelmezési mezőit azonosíthatják.

A szerkesztőkkel együtt hangsúlyozni szükséges, hogy a tanulmánygyűjtemény sokkal több, mint egy aktuális, ám mulékony pillanat megragadására tett vállalkozás. Biztos vagyok abban, hogy elmélyült elméleti elemzései hosszú távon is megtermékenyítően fognak hatni a tudományos gondolkodásra, és a jogalkotói lépések irányát is orientálhatják.

A tanulmánykötetet négy elméleti blokkot alkotó, összesen tizenhét kiválóan szerkesztett tanulmány tölti meg értékes tartalommal. Az első tematika három szerző, Andrassy György,

Koltay András és Smuk Péter tollából a sajtószabadság jogának alapvető kérdései és alkotmányos vonatkozásai fölött tart elmélyült szemlét, a második nagy rész öt tanulmánya a szólásszabadság egyes magánjogi aspektusait elemzi, a harmadik tanulmánycsokor négy szerzője az újságrendkívül aktuális szabályozási kérdéseire kínál válaszokat, míg az utolsó negyedben publikáló öt kutató a sajtószabadság egyes speciális aspektusaival foglalkozik.

Andrássy György *A nyelvszabadság és a hivatalos nyelvek* című tanulmányában egy megoldhatatlan(nak látszó) probléma megoldására tesz kísérletet, arra, hogy a nyelvszabadságnak szükségszerűen univerzális emberi joggá kellene válnia. A nyelvszabadságot egy olyan, a gondolatszabadság és szólásszabadság által elrejtett, de létező jogként tételezi, amelyet az egyes államok alapjogi katalógusába és az emberi jogok egyes nemzetközi dokumentumaiba is szükséges lenne felvenni. A megoldhatatlannak leírt problémát Andrássy többek között abban látta, hogy a nyelvszabadság emberi jogként való elismerése körüli viták fókuszában a nevezett jog alanya áll, miközben álláspontja szerint a jogosultak köre nem korlátozható, ellenben a „hol” kérdése a releváns, vagyis hogy hol, melyik államban illeti meg az egyént a saját nyelve használatának a joga. A tanulmány különös érdeme, hogy megalkotja a nyelvszabadságnak mint emberi jognak a definícióját, amelynek kodifikált normatív megfogalmazása bármikor nemzetközi emberi jogi dokumentumok, nemzeti alkotmányok emberi jogi katalógusának részévé válhat.

Koltay András a művészetek szabadságának a véleménynyilvánítási szabadsághoz való viszonyát, a művészi kifejezés szabadságának tartalmát elemzi a *Dorian Gray képmásához való jog: a művészet szabadságának önálló alapjogi jellegéről* című tanulmányában. Az Oscar Wilde botránykeltő könyvére utaló munka bevezetőjében rámutat, hogy a szerzői művek, legyenek azok bárminő magas művészi értékkel bírók, más kifejezésekhez hasonlóan a jogi szabályozás hatálya alatt állnak. Koltay álláspontja szerint a művészi szabadság „beolvadása” a véleményszabadság alapjogába – egyidejűleg önálló védelmének szükségtelenségének felismerése – elkerülhetetlen. Az elmélyült elemzésekben bővelkedő munka foglalkozik a művészet szabadságára vonatkozó alkotmányos rendelkezésekkel, az ezekből levezethető alapjogi tartalommal, majd a magyar jogi felfogás megfelelő kontextusba helyezése érdekében kitér a vonatkozó strasbourgi joggyakorlatra és az angol, német, egyesült államokbeli jogrendszer releváns alapvetéseire. Koltay András biztató gondolattal zárja írását, óva int a *sui generis* művészi szabadság elmúlása feletti búsongástól, és hangsúlyozza: mindez nem jelenti a művészet jog által degradálását; éppen ellenkezőleg, a modern szólásszabadság-jog húzódozása a művészet határvonalainak önálló felfestésétől a művészek, a művek és a közönség számára csak áldásos következményekkel járhat.

Európai demokráciafogalmakat és -kontextusokat vizsgál az alkotmányelméleti rész harmadik tanulmányában Smuk Péter. A tanulmány a demokrácia oly sokrétű fogalmát elsősorban a demokrácia, közvélemény és véleményszabadság háromszögében, a habermasi modellben elemzi, majd a fogalom egyes európai dokumentumokban való tartalmát: érvényesülése kritériumait és a fogalom tartalmi elemeit mutatja be. A tanulmány végén a szerző még kitér egyes különös demokráciafogalmakra és -kritériumokra is, mint az e-demokrácia, az önmagát megvédeni képes demokratikus intézményrendszer alkotmányos koncepciójából eredeztethető militáns demokrácia és a demokráciafogalmak próbájaként bemutatott populistá demokrácia.

A magánjogi rész első tanulmánya, Csehi Zoltán munkája a személyiségi jogok megsértéséből eredő igények elévülését vizsgálja. Az elévülés mint a polgári jogi igények bírósági érvényesíthetőségének időmúlásra tekintettel lévő megszűnési oka a magánjogtudomány könyvtárnyi munkáját inspirálta. Csehi Zoltán tanulmányában a személyiségi jogsértések kapcsán a vagyon-

jogi forgalomban kialakult elévülés alkalmazási problémáit vizsgálja. Az elévülés fogalmának meghatározása után a személyiségi jogok elévülésére vonatkozó elméleteket és a jogi szabályozás állomásait és a bírói gyakorlat eredményeit tekinti át, majd az elévülést a szerzői jog vonatkozó szabályai kapcsán, a szerző személyhez fűződő jogainak érvényesíthetősége tekintetében is megvizsgálja. A tanulmány elemzését az új Ptk. elévülési szabályainak és a személyiségi jogsértésből fakadó egyes követeléseknek, valamint az igényérvényesítés további időbeli korlátainak a bemutatása teszi teljessé.

Láncos Petra Lea a feledtetéshez, törléshez és hozzáférhetetlenné tételhez való jogot vizsgálja a *Mint akit elváltak* című tanulmányában. A *right to be forgotten* a *Google Spain* ügyben hozott ítéletben kitágított fogalma egyes részjogosítványainak elhatárolására fordít kiemelt figyelmet, azzal, hogy az írás a jogintézménnyel összefüggő megválaszolatlan kihívásoknak és nyitva maradt kérdéseknek a felvázolását is elvégzi. Nagy kihívást jelent a szinte korlátlan online kereshetőségből fakadó profilalkotás, adatgyűjtés és továbbítás becsületsorbításra alkalmas volta. A szerző kitér az EU adatvédelmi rendelettervezetére, amely egyfajta „kapuórré” tenné a keresőmotor-szolgáltatókat, s úgy véli, hogy ez a megoldás, vagyis a keresőmotorok szűrésre kötelezése, azaz a hozzáférhetetlenné tétel intézménye hatékony megoldást jelenthet a tanulmányban elemzett problémára. A hozzáférhetetlenné tétel intézménye kétségkívül a jogsérelem enyhítésére kínál részleges választ, a szerző szavaival élve „némi egérutat”, ám a teljes feledésbe merülésnek – ahogy a tanulmány is rámutat – ez csak az egyik eszköze.

Navratyil Zoltán *Az emberi méltóság magánjogi szerepe és a véleménynyilvánítás szabadsága* című dolgozatában az emberi méltóság magánjogi értelmét vizsgálja, külön tekintettel annak az új Ptk.-ban adott fogalmára és arra, hogy az az általános személyiségi jog generálklauzulájában kapott helyet. Navratyil előfeltevése szerint ennek a kodifikációs megoldásnak, amely érdemben érinti az intézmény dogmatikai helyzetét, hatása lehet nem csupán az emberi méltóság elméleti felfogására, de gyakorlati alkalmazására is. A szerző elemzésében áttekinti az emberi méltóság alkotmányjogi tartalmát, szerepét a médiahatósági eljárásban, és a magánautonómia határait fessegető ombudsmani gyakorlatot is. Az önálló magánjogi tartalma és alkalmazhatósága tekintetében a közszereplők emberi méltóságának polgári jogi megítélését, a méltóság becsülettől való fogalmi differenciálását is elvégzi. A véleménynyilvánítás szabadságával való alapjogi kollízió mércéinek elemzése alkalmával a szerző felvillantja a felfogások két szélső pontját: az Egyesült Államok és Németország gyakorlatát. A tanulmány érzékletesen bemutatja, hogy az emberi méltóság magánjogi felfogásában az egyes jogrendszerekben mennyire divergáló felfogások azonosíthatóak. Navratyil Zoltán tanulmányának legnagyobb tanulsága ugyanakkor egyértelmű: az emberi méltóságot szükségszerűen el kell választani a becsület védelemtől ahhoz, hogy az ne csupán egy tartalmatlan retorikai eszköz maradjon.

Az új nyilvánosság szerzői jogi összefüggéseire mutat rá Pogácsás Anett tanulmánya, mely *A nyilvánosság új működési formáinak hatása a szerzői személyiségi jogokra* címet viseli. A tanulmány érzékletesen mutatja be a szerzői műveket érintő nyilvánosságban végbemenő radikális változást, amely jelentékeny mértékben hat a szerzői jogok érvényesíthetőségére. A tanulmány címében is kifejezi, hogy érdemben nem vizsgálja a szerző vagyoni jogait, ám egyúttal jelzi, hogy a szerzői jog előtt álló kihívásokra hatékony orvosságot csak olyan megoldások, új modellek adhatnak, amelyek a személyhez fűződő és a vagyoni jogok kapcsán egyaránt alkalmasak a bizonytalanságok megszüntetésére és a jogvédelem biztosítására; a két jogcsokor érvényesítési problémái – mutat rá a szerző – erősen kihatnak a másik jogtípusra.

A magánjogi tematikájú tanulmányok sorát Szilágyi Ferenc zárja a *Jogutódlás a személyiségi jogsértés megalapozta pénzübeli igények esetén* című munkájával. A magyar magánjogi gondolkodásban töretlen felfogást (a személyiségi jogsértés megalapozta nemvagyonai kárigény – immáron sérelemdíj – esetében a jogutódlás, engedményezés vagy halál esetén történő átszállása egyaránt kizárt) teszi kritikai elemzés tárgyává. A szerző a magyar magánjogi hagyományból szükségszerűen, parancsolóan következő kánont a hazai jogfejlődés és hatályos joganyag dogmatikai elemzésén túl az európai magánjog tendenciáival is összeveti. A munka végső következtetései oda konkludálnak, hogy a sérelemdíj engedményezhetőségének és halál esetén való átszállásának megtagadása melletti érvek nem meggyőzőek. A szerző határozott álláspontja szerint a tárgyalat esetében a jogutódlás lehetővé tétele nem csorbitaná a szankció személyes elégtétel jellegét, és kompenzációs célja sem szenvedne csorbát, hiszen az így keletkező jognak, pénzkövetelésnek a feltétlen forgalomképességének elismerése sokkal inkább erősíti a jogrendnek a sérelemdíj intézményén keresztül megnyilvánuló értékítéletét azzal, hogy a sérelem nem marad szankció nélkül.

Bár a magánjogi tanulmányokat abrondozó rész is számos izgalmas, az újmédiával kapcsolatos szabályozási kérdést taglal, a kötet harmadik szerkezeti egysége kifejezetten az új médiaplatformokkal kapcsolatos legújabb szabályozási kihívások bemutatását és megoldási javaslatok kidolgozását biztosítja. Géczy Kinga *Digitális (kölcson)hatások* című írása a hazánkban három esztendeje lezárult digitális átállás apropóján született. Az analóg földfelszíni sugárzású televíziós műsorszórás megszűnésével új időszámítás kezdődött a televíziózásban, számos új szolgáltatás jelenhetett meg, növekedés tapasztalható az ingyenesen elérhető tartalmak, és pozitív fejlemények a képminőség terén. A piaci folyamatokban jól látható az új technológia iránti fokozott fogyasztói igény, amelynek jó fokmérője az analóg és digitális televíziós előfizetések számarányában bekövetkezett jelentékeny változás. A szerző érzékletesen mutatja be, hogy a digitális átállás milyen összetett folyamatrendszerben valósult meg, milyen folyamatok következménye. Azonban még ennél is izgalmasabb a tanulmány azon optikája, amelyen keresztül a szerző rámutat, hogy a vizsgált technológiai változás milyen folyamatok, eredmények, következmények generálója, és milyen további kulturális és társadalmi jelenségekkel áll kapcsolatban. A digitális forradalom – figyelmeztet Géczy Kinga – páratlan, vissza nem térő lehetőséget biztosít a társadalom, a gazdaság és az állam működésének megújítására. Tegyük hozzá, hogy csak élnünk kell vele.

A következő tanulmány szerzője [Klein Tamás – *a szerk.*] az alkotmányjog nézőpontjából szemléli az oly sok vizsgálati irányból elemezhető tárhelyszolgáltatói felelősség mibenlétét. A tárhelyszolgáltatók harmadik személyek jogellenes tartalmáért való speciális felelősségének elemzése során a szerző kritikai szempontból vizsgálja az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatát, valamint komparatív módszerekkel mutatja be a nemzetközi szabályozási modelleket.

Kóhídi Ákos rendszerező munkájában a jogsértő internetes tartalommal szembeni jogi eszközrendszer egyes elemeinek funkcióját vizsgálja. A szabályozás áttekintése után a dolgozat sorra veszi a magánjogi, közigazgatási, büntetőjogi korlátozások színes palettáját, a felelősségi szabályok sajátosságait. Az online tartalmakkal szembeni magánjogi felelősségi kérdések között az előző tanulmányhoz hasonlóan, de eltérő nézőpontból vizsgálja a közvetítő szolgáltatók, internethozzáférés-szolgáltatók tevékenységét.

A közösségi hálózatok, a közösségi médiumok elterjedése különösen izgalmas, megoldásra váró problémákkal gazdagítja a nyilvánosságot érintő kutatások egyébként is rendkívül válto-

zatos kínálatát. A közösségi hálózatokat fenntartó szolgáltatók többnyire sajtóságos, virtuális „házibulinak” tekintik szolgáltatásukat, s „az én házam az én váram” felfogást vallják az állami regulációs kísérletekkel szemben, addig az államok szeretnék joghatóságuk alatt tudni ezeket a szolgáltatókat, míg az általuk biztosított felületen megjelenő tartalmak felett szintén állami kontrollt igyekeznek kialakítani. Ám éppen ennek az állami szándéknak az érvényesülését akadályozza az internetes hálózatok számos sajátossága, a határok nélkülség hol áldásnak, hol átoknak érzett jelensége. Papp János Tamás *Az én házam az én váram* a szólásszabadság közösségi médiában való érvényesülésének egyes kérdéseit vonja elemzés alá. A közösségi médiumok közül kiemelve foglalkozik napjaink legsikeresebb és legnagyobb hatású közösségi platformjával, a Facebookkal, rávilágítva arra a fejleményre, hogy saját közösségi alapelveivel sajtóságos globális médiaszabályozóvá vált azáltal, hogy a szolgáltatásai igénybevételéhez elfogadni és betartani szükséges felhasználási feltételek a klasszikus médiajogi tartalomszabályozás tárgyköréit érintik, végső soron a platformon érvényesülő szólásszabadság tartalmát maguk határozzák meg. A tanulmány konklúziójában a szerző reményét fejezi ki, hogy a ma még csak feltett kérdésekre hamarosan sikeres megoldásokat adhatunk.

Az utolsó, a sajtószabadság egyes speciális kérdéseit taglaló rész a reklám- és versenyjog, a kampányfinanszírozás, az újságírói jogállás, valamint a rágalmazás és becsületsértés jogfilozófiai és jogbölcséleti vonatkozásait elemzi. Gellén Klára *A reklámokkal megcélzott fogyasztó megítélése a Gazdasági Versenyhivatal gyakorlatában* című tanulmánya a GVH egyes eseteinek elemzésével a reklám műfaji sajátosságai tükrében vizsgálja az átlagos fogyasztói tulajdonságokat, továbbá rávilágít a fogyasztói csoportok és a kiszolgáltatók alanyok esetében felmerülő értelmezési kérdésekre. Az esetek elemzését követően a szerző általános következtetések megfogalmazásával mutatja be a magyar helyzetet. Gellén Klára rámutat, hogy több olyan sérülékeny fogyasztói csoport is azonosítható, amelyek tulajdonságait az átlagos fogyasztótól eltérőnek kell tekinteni, és a reklámtartalmakat e sajátosságukhoz igazítva szükséges megítélni. Az elemzés megnyugtató következtetéssel zárul, miszerint mind a jogalkotói lépések, mind a jogalkalmazó gyakorlata hatékonyan biztosítja a sérülékeny fogyasztók védelmét – azzal, hogy a szerző figyelmet: a piaci élet változásai, valamint az újra és újra megjelenő új befolyásolási módszerek terjedése fokozott elővigyázatosságot kíván a folyamat valamennyi résztvevőjétől.

Kovács Krisztián a tiltott piacbefolyásolás és a véleménynyilvánítás kapcsolatáról szóló írása egy konkrét jogeset elemzéséből desztillál általános következtetéseket. Az alapul szolgáló esetben egy piaci elemzést publikáló sajtóterméket a tiltott piacbefolyásolás miatt felügyeleti bírsággal sújtott a hatáskörrel bíró Magyar Nemzeti Bank. Az Alkotmánybíróság a sajtótermék piacfelügyeleti bírságának alkotmányosságát alkotmányjogi panasz keretében vizsgálta, s megállapította, hogy a tőkepiaci törvény vonatkozó szakaszának nem adható olyan kiterjesztő értelmezés, amely alapján egy meghatározott piaci művelet lehetséges következményeinek okszerű felvázolása jogellenes lenne.

A szólásszabadság és a kampány című tanulmányában Szikora Tamás a kampányfinanszírozás korlátozása mögött meghúzódó érveket veszi sorra. A magyar kampányfinanszírozás a közelmúltban megvalósított modelljének elemzése és a kritikájának bemutatása után a tanulmány bepillantást enged az EJEB vonatkozó gyakorlatába csakúgy, mint a kampányfinanszírozás Egyesült Államokban megvalósult intézményi formájába. A komparatív elemzés kondenzátumaként a szerző megállapítja, hogy korántsem egyértelmű kérdés, hogy a kampánykiadások és -hozzájárulások mely korlátozása egyeztethető össze a szólásszabadság alapvető értékeivel.

Eltérő érvek, érdekek és indokok gazdag választéka bukkan fel minden egyes korlátozás mögött, miközben alkotmányosan indokolható szükségességük és arányosságuk már közel sem ilyen vitathatatlan. A szerző Allen Dickersontól kölcsönzött hasonlata rendkívül találó: jóllehet a pénz nem beszéd, ahogyan az oxigén sem tűz, de az összefüggés mindkettő esetében nyilvánvaló.

Tófalvy Tamás az újságírás külső határait mutatja be az *Újságírói engedélyek, pajzstörvények és a szakma jogi definíciója* című tanulmányában. A nyilvánosság átalakulása, a közvetlen közvetítés lehetőségének megjelenése jelentékeny hatással volt az újságírói hivatásra, az elmosódónak látszó határok olyan kérdések megfogalmazására sarkallnak, hogy milyen jellegű tartalom-előállítás minősíthető újságírásnak, milyen ismérvek alapján minősül valaki újságírónak, hogyan különböztethető meg az újságíró a nem újságírótól, az újságírás a nem újságírástól. Ezekre a kérdésekre kulturálisan változó kritériumok alapján lehet válaszolni. A szerző írásában olyan eseteket mutat be, ahol az újságíró fogalmának jogi, hatósági meghatározásai ütköznek az újságírás társadalmi szerepének eltérő értelmezési keretével.

Tóth J. Zoltán *A rágalmazás és a becsületsértés a jogfilozófiai és a jogbölcséleti gondolkodásban* című munkájában a véleménynyilvánítási szabadság eszmetörténeti fejlődéstörténetét mutatja be imponáló alapossággal. A szerző rámutat arra, hogy a szabadságjog kérdései a filozófiai gondolkodásban hosszú ideig meglehetősen csekély érdeklődést váltottak ki, a nagy filozófusok vagy egyáltalán nem, vagy csupán *per tangentem* említették. Az évszázadok előrehaladtával a szólásszabadság egyre fokozódó érdeklődés tárgya lett, amelynek kétségkívül egyik katalizátora John Stuart Mill volt. A tanulmány részletgazdagon elemzi a Mill előtti fragmentumokat s az ő felfogását továbbgondoló angolszász posztmillianus gondolkodást, amelynek közvetlen hatását mutatja ki az amerikai Legfelső Bíróság ítélezési gyakorlatában. Miután Tóth J. Zoltán feltárja a szólásszabadság általánosan elfogadott igazolásainak eszmetörténeti forrásait, a nézetek közötti, napjainkban sem szűnő vitákat, végül pozitív végkövetkeztetésre jut: valójában ma már csak a részletek tekintetében folyik vita, magát az alaptételt senki nem kérdőjelezi meg: ti. hogy a szólás szabadága olyan erkölcsi és alkotmányos jog, illetve ezek feltételét jelentő alapérték, amely mindenkit meg kell hogy illessen, valamint hogy ezen erkölcsi és jogi jogosultságot csak azon esetekben lehet korlátozni, amelyek kellő indokul szolgálnak a szólás bizonyos, pontosan meghatározott szabályozásához, amelyeknek legtipikusabb formái éppen az emberi méltóság és becsület védelme.

Tóth J. Zoltán tanulmányának zárósorai a tanulmánykötet végső gondolatát is szépen megjelenítik. A nyilvánosság szerkezetváltozása a szemünk előtt rohamos ütemben zajlik és időről időre új jogi problémákat generál. Ezen jogi problémák és a megoldásukra alkalmas eszközök azonosítása a jogtudomány egyik legszentebb feladata. A kötet tudományos értékét növeli, hogy a benne található tanulmányok sora alkalmazza a komparatív elemzés módszerét, a kritikai attitűdöt, a szerzők különböző megoldási modellek elemzését követően *de lege ferenda* javaslatokat fogalmaznak meg.

A *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 3. tematikája, hogy a médiajogban járatos fogalmat citáljak, izgalmasan *plurális*, az egyes tanulmányok hol egymásra épülnek, hol kiegészítik egymást, vagy éppen csak laza távoli kapcsolatot mutatnak.

KLEIN TAMÁS